
Konec dvojznačnosti Otevřené odpovědi na otevřené otázky v česko-německém vztahu

Antje Vollmerová

Některá místa mají zvláštní auru. Smět hovořit na Karlově univerzitě, bohaté tradicemi, to je pro politiky i pro intelektuály jako vstoupit na posvátnou půdu. Univerzita Karlova však není jen chrámem věd. Studenti mnoha národností tu kdysi snili svůj sen o velkém rozumu, který po tisíc let charakterizoval evropské dějiny.

Nenajdeme proto lepší místo, chceme-li hovořit o dramatických a komplikovaných dějinách vaší a mojí země, Čech a Německa.

Rozbitá symbióza

Vztah mezi Čechy a Němci je v neposlední řadě tak komplikovaný a těžko obnovitelný proto, že je to rozbitá symbióza. Je snazší trvale dobře vycházet se vzdálenějšími než s blízkými sousedy. To věděly staré kultury měšťanů i sedláků, které ještě neznaly velkou mobilitu, naši moderní lehkost opouštění a vyměňování. Proto si vymyslely důmyslný systém pravidel, jak spolu ohleduplně zacházet. Protože se sousedé navzájem potřebovali a byli odkázáni jeden na druhého, museli se snažit, aby tento zvláštní vztah vzájemné důvěry nebyl nikdy lehkovážně ohrožen. Moudrost těch, kteří chtějí přežít a přitom si nemohou jít z cesty, je pravou kolébkou tolerance, lásky k bližnímu.

S blízkostí je to zvláštní. Jestliže se sousedství a symbióza vydaří, mají všichni ty nejšťastnější vyhlídky do budoucnosti. Rozbije-li se, stává se často ještě příští generace rukojmím, jež musí vybojovat rozepří předků, která ohrožuje budoucnost i životy. V Shakespearově tragédii *Romeo a Julie* jsme se mohli dočíst, jak to končí.

I pro Čechy a Němce platí: Znali jsme se příliš dobře, příliš se podobáme jeden druhému. Avšak symbióza, která trvala téměř jedno tisíciletí, je rozbitá.

Přátelé a sousedé, kteří se stali nepřáteli, činí svět hrozivým a nebezpečným. Tento proces, během něhož se každodenní důvěra rozbíjí na kusy, právě prožívají národy na Balkáně, zatímco celá Evropa tomu přihlíží. Rozbité symbiózy se hojí mnohem pomaleji než jiné válečné následky. Takto způsobené trauma má dlouhý poločas rozpadu. Vzájemné podezírání a nedůvěra se zakoření hlouběji, než jak je to obvyklé u zkušeností s nepřáteli. Pokusy o usmíření jsou mnohem obtížnější než mírová jednání mezi národy a státy, které se příliš nesblížily, protože se jejich kulturní kódy rozvíjely odděleně a značně rozdílně. Pokud se nový začátek vůbec podaří, pak většinou teprve po několika generacích. Tak se stalo, že 50 let po skončení druhé světové války stále ještě přetrvávají výčitky a nevyřešené otázky mezi Čechy a Němci. Válka už dávno skončila, totalitní ideologie jsou překonány, ale mezi oběma národy panuje stále ještě stav, který není ani opravdu dobrý, ale ani opravdu špatný. Je podivně nerozhodný, plný dvojích poselství a polopравd. Je to stav charakterizovaný dvojznačností.

Co už nelze obnovit

Ve vztahu mezi Čechy a Němci přetrvávají obavy. Přetrvává v něm podezírání i zlé vzpomínky. Jsou tu příznaky značných nedorozumění, která se objevují v projevech a jednáních obou vlád.

Nesmíme zapomínat, že je tu i pocit marnosti všech snah o dorozumění, skrytý pod tím vším. Pramení z vědomí, že kultura, která zde kdysi v Čechách a na Moravě existovala, je nenávratně ztracená. Stará symbióza mezi Čechy, Slováky a Němci je navždy pryč, stejně jako ona otevřená, mnohojazyčně inspirovaná tolerance, která po staletí umožňovala mírové soužití husitů, katolíků a především židů. To vše je už nenávratná minulost, protože bylo mnoho mrtvých a mnoho nevinných obětí.

A přesto je správné pokusit se o vyjasnění toho, co se vyjasnit musí. Hovoříme-li tedy na téma vztahu mezi Čechy a Němci, pak to vzhledem k minulosti i k současnosti musí být jasné a jednoznačné – musíme si nejen uvědomit nutnost nového začátku, ale také si ho přát. Nejde o starou symbiózu, jde o nové, čestné a humánní partnerství.

Východiskem nového začátku jsou realistické cíle

V obou zemích vyrostla nová generace politiků, kteří jako sebevědomí jednotlivci spojují své datum narození se studem za minulé události, ale i s vášnivým úsilím, jehož heslem je: „Už nikdy víc!“ Už nikdy víc všechny ty ideologie, klam a sebeklam, chorobné ideje a zločiny!

Hovoříme-li tady jako Němka, nemohu zapomenout, jak by Evropa vypadala, kdyby Hitler a většina Němců, kteří ho následovali, opravdu zvítězili: monokulturní přítěra s germánskou dominantou pevností a koncentračních táborů až na samý okraj kontinentu. Židé by byli navždy vyhlazeni, ostatní náboženství a národnosti – včetně Čechů – by byly pokřeny, vysídleny a degradovány na nevolníky, občanská kultura, umění a liberálnost by byly už jen pouhým zdáním z minulosti. Za takové činy a hybridní fantazie o všemocnosti platí všechny národy – jednak hluboce zakořeněnými obavami o svou existenci a jednak ochromujícími pocity viny – a na dlouhou dobu nenacházejí klid.

Jestliže tedy spolu hovoříme, musíme začít skromněji, realističtěji a střízlivěji. Velké mohutné utopie, tyto stavy opojení národů, se opotřebovaly. Způsobily lidem už dost utrpení. Jakmile se ještě dnes někde začne uvažovat nebo řečnit příliš horkokrevně nebo jakmile si někdo začne počínat příliš nereálně, je třeba protestovat. Měli bychom si vytyčit realistické cíle. Mezi Čechy a Němci prozatím nejde o velké sny, ale především o odstranění starých trosek ze starých válek a bojů.

Malý a velký soused

Problémy mezi Čechy a Němci pramenily vždy z toho, že jde o vztah mezi velkou a malou zemí. Už to je jeden z rozdílů, který má své důsledky. Pro Čechy byli a jsou Němci nejdůležitějším, nejvýznamnějším, ale i nejnebezpečnějším partnerem. To určitě přispívá k tomu, že se na tento sousední stát soustřeďuje soustavná pozornost a základní orientace. Pro Němce byli Češi vždy jedním z mnoha sousedů, příležitostně sice zvlášť ceněným, ale často stojícím mimo národní pozornost. V tomto odlišném způsobu vzájemného vnímání už spočívá řada příčin potíží s dorozuměním. Vy, Češi, jste si nikdy nemohli dovolit nechat bez povšimnutí jakoukoli zemi, ať ležící vlevo či vpravo od vás, která byla někdy v minulosti odhodlána vymazat národní existenci mladé Československé republiky. Po několik desetiletí jste se cítili být otevřeně nebo latentně ohrožováni Němci. Naproti tomu my, Němci, jsme zase často – až po zřetelnou mimiku našich předních reprezentantů – nebrali Čechy tak vážně, jak by příslušelo a přísluší zemi, s níž nás přece pojí nejdelší společná hranice.

Příčiny těchto rozdílných vzájemných zájmů lze rychle vysvětlit. Pro německou politiku v poválečném období za Adenauerovy vlády měla absolutní prioritu západní orientace a usmíření s Francií (příčemž i tady se vztahům k „malým“ sousedům na západě, zejména k Nizozemsku, věnovalo příliš málo pozornosti). Po skončení studené války to byla zase koncentrace na „velkou mocnost“ na východě, na Rusko, které všemi svými turbulencemi a iritacemi zaměstnávalo německou politiku.

Myslím si, že se musíme zbavit této formy nestejného přístupu a nestejných zájmů. Přeji si, aby se německá politika už neorientovala podle obrazu Evropy, která své nosné tektonické prvky našla v rovnováze velmocí a svou definitivní podobu v postupimské konferenci roku 1945 a v Berlíně 8. května 1995. Jsem přesvědčena o tom, že po skončení studené války a velkého dualismu Evropa nemůže usilovat o návrat k evropské architektuře 19. století, ale o přechod k Evropě občanských společností, k Evropě mnoha různých demokracií. Rozhodující úlohu tu hraje nikoli to, zda jde o malý či velký stát, ale do jaké míry je demokratický a schopný budoucí existence. V novém evropském soupeření jde o tradici a kreativitu, a to se ještě mezi Prahou a Paříží nerozhodlo.

Určení nových kritérií též prospěje národnímu zájmu všech zúčastněných. Pouze tímto způsobem - na základě intenzivní péče o přímé sousedství - zajistíme optimální podmínky i pro ekonomicky účelné hospodářské regiony, např. mezi Čechami, Saskem a Bavorskem. Z tohoto hlediska znamená tento princip péče o přímé sousedství víc než jen výzvu k čestné hře. V neposlední řadě jde o to, vytvořit pro novou Evropu životaschopné civilní a ekonomické složky.

Češi a Západ

K národním traumatům českých dějin patří, že se první zdařilý pokus o samostatný národní stát uskutečnil tak pozdě a že ho německá okupace ukončila tak brzy a tak potupným způsobem. První Československá republika byla demokracie, která ve srovnání s tehdejšími demokraciemi dosáhla uznávaného postavení, i když by se mnoho jejích německy hovořících občanů po roce 1918 v referendu možná spíše vyslovilo pro připojení k Německo-Rakousku a přálo si – právem – dalekosáhlejší autonomní práva. Přesto se Praha na konci třicátých let nebezpečně stala jednou z prvních adres řady umělců, intelektuálů a politiků, kteří museli opustit Německo.

Češi vždycky chtěli patřit k Západu. To, že krátké intenzivní období rozkvětu jejich demokratické identity nestálo tradičním západním demokraciím ani za to, aby se vzdaly svého ujednání s hitlerovským Německem, zůstane hanbou pro dějiny Západu a velkým selháním předválečných evropských demokracií. Mnichovská dohoda byla začátkem porážky demokracie tyranstvím. Tehdy už vlastně politicky začala druhá světová válka, i když to Evropa ještě nechtěla pochopit. Československá republika za to zaplatila dvojnásob. Nejprve dlouhým obdobím okupace a zánikem státní samostatnosti a dlouhodobě důsledky nedůvěry vůči západním demokraciím, která se zrodila z hořkosti a ze zklamání. V Mnichově byl položen základ osudných snah prezidenta Beneše, který si chtěl u Stalina zajistit dodatečné záruky obnovy československého státu. Už nikdy nechtěl být sám a bezmocně vydán napospas zradě Západu, která stála Československo svobodu, a přesto se zase jen dostal do dalšího neštěstí a do další dlouhé nesvobody.

Co z toho vyplývá pro dnešní přání Čechů patřit konečně k Evropě, k Západu?

Po dlouhých letech útisku a po dvojí zkušenosti s totalitními systémy projevuje nová Česká republika jednomyslně své přání dostat se konečně zase do Evropy a být akceptována jako rovnoprávný partner. To, že tentokrát celá česká reprezentace – navzdory všem historickým obavám – jednotně hledá cestu nazpět do společenství západních států a přitom ještě usiluje o stabilní a trvalé přátelství s německým sousedem, je pro mě nejpodivuhodnějším a nejpřesvědčivějším dokladem toho, jak vážně je tento únik z minulosti míněn.

Protože tomu tak je a Západ má ještě od oné grandiózní zrady, jakou byla Mnichovská dohoda, nesplacený dluh, neexistuje už ani jediný přijatelný důvod k tomu, aby společenství západních států právě nové České republice zatarasilo vstup do Evropské unie a do NATO, o něž tak energicky usiluje. A už vůbec prázdný důvod nemá německá vláda k tomu, aby se tomuto přání postavila do cesty.

A přesto německá strana do dnešního dne váhá, pokud jde o vytvoření jasných bilaterálních vztahů. Příčiny je však třeba hledat ve vnitřní politice.

Okupace a odboj

I když otázka moci a bezmocnosti byla na státní úrovni mezi Čechy a Němci jednoznačně vymezena – vřdyt přece hitlerovské Německo přepadlo Československou republiku a nikoli naopak –, přesto se v obou národech nejrůznějším způsobem prolínají individuální osudy a mění se role pachatelů a obětí. Tak se dostáváme k dějinám okupace a k dějinám odsunu.

Vpád Němců do Československé republiky po Mnichovské dohodě roku 1938 a zřízením Protektorátu Čechy a Morava v roce 1939 byly snad méně krvavé než německý vpád do Polska, jímž – podle oficiálních pramenů – začala druhá světová válka. Tyto události však pro Čechy jistě nebyly méně potupné. Opuštění evropskými mocnostmi a beznadějně podléhající německé převaze, byl jejich odpor již od začátku odsouzen k nezdaru.

Pro českou duši však zřejmě tato bezbrannost nebyla dobrá. Zanechala v ní pocit, že přes statečnost těch, kteří se postavili na odpor, nečelili tyranii dost účinně. Zanechala v ní onen hlodavý a zahanbující pocit, který my Němci tak dobře známe, protože k němu máme mnohem více důvodů. U nás vedl k tomu, že poválečná generace radikálně skoncovala s generací našich rodičů, vedl k jakémusi vnitřnímu exilu. Nejraději bychom už nebyli Němci, ale chtěli jsme se změnit přímo v nadčasové Evropany bez historie! Češi se osvobodili účinněji – Pražským jarem, otevřeným odbojem proti vojskům Varšavské smlouvy v roce 1968 (jejíž součástí byli opět Němci) a konečně během sametové revoluce v roce 1989, čímž zase získali svou tvář sami před sebou i před celým světem.

Vyhnání

Mezi potupou roku 1938 a znovuzískanou hrdostí a touhou po svobodě roku 1968 bylo však ještě něco jiného – vyhnání Němců z Československé republiky.

Myšlenka vyhnání, etnické čistky, je součástí totalitních zločinů tohoto století. Ještě horší je, že patří k nebezpečným myšlenkám, o něž se mohou utiskovaní dělit se svými utiskovateli. Všechna vyhnání mají své kořeny v chorobné představě, že národ, náboženství nebo společenská vrstva jsou nejšťastnější samy se sebou v širém prostoru. Z této chorobné ideje vycházejí všechny totalitní ideologie, protože jim umožňuje produkovat hrůzné obrazy nepřítelů. Nikdo to dosud nepraktikoval tak vražedným způsobem jako Hitler a Himmler, kteří začali plány na vysídlení Židů z celé Evropy a zradikalizovali své zločiny až po průmyslově organizovanou genocidu.

Tento proces démonizace mezi národy se řídí prastarými zákony krevní msty. Je tak přesným opakem kulturního procesu, jenž vedl ke vzniku těch evropských občanských společností, které přímo kultivovaly umění soužití rozmanitých náboženství a národností uvnitř jedné městské zdi. Znamenal konec evropské civilizace, návrat k barbarství.

Jak mohlo dojít k rozbití této dlouho praktikované schopnosti integrace? Co zničilo toleranci mezi různými národnostmi? Proč ochabla schopnost ke kompromisům uvnitř evropských společností?

Příčina spočívá v nacionalismu, v permanentní možnosti jeho vykojení. Vyhnání odhaluje ahumánní jádro nacionalismu. Často začíná tím, že se nepodaří vytvořit národní sebevědomí, a proto je potřeba použít obrazu nepřítelů, který mně řekne, kdo a co vlastně jsem. Vyhnání jsou černou mší nepodařeného národního sebevědomí. Kde nepochodí kultura a kolektivní rozum, tam se daří opojení z násilí, z produkování obrazů nepřítelů a vykojení z civilizačních norem.

Když Češi a Slováci v letech 1945–1946 vyhnali ze země své německé spoluobčany, určitě to neudělali proto, že to postupimská konference dovolila nebo že je k tomu vyzval dekret prezidenta Beneše. Neudělali to asi ani z vědomí, že všichni Němci nesou kolektivní vinu na nacistických zločinech. Neudělali to dokonce ani z důvodu msty a odvety za to, že sami byli vyhnáni Němci a že od nich utrpěli bezpráví. Udělali to nejspíše především ze

strachu nebo ze slabosti. Necítili dostatek síly a sebevědomí k tomu, aby mohli ještě jednou společně žít s těmito Němci v jednom státě.

Právě o to však znovu půjde v budoucích společnostech evropských občanů. Budeme muset zase žít společně v Evropě beze strachu. A já jsem přesvědčena o tom, že to také dokážeme, jestliže se vzdáme nacionalistické duševní omezenosti, která ospravedlňuje okupace a vyhnání. A přitom by slova zármutku a lítosti pomohla zacelit všechny staré rány.

To, že otázka vyhnání sudetských Němců mohla tak neúnosně dlouho ztěžovat vztah mezi Němci a Čechy, má také vnitroněmeckou příčinu. Miliony vyhnanych Němců, kteří po druhé světové válce hledali novou vlast v západním Německu, dostali sice formou odškodnění významnou hmotnou integrační pomoc a jako celek se stali motorem neobyčejné modernizace nové německé republiky. Avšak z hlediska individuálního osudu, který je postihl, většinou narazili na bezcenný nezáměr. Část vyhnanych Němců proto zůstala vůči Čechům neusmířená, protože u nás v Německu tak docela nezakořenili. U nás dlouho přetrvávala nevyslovená potřeba trestu, zejména v řadách politické levice a studentského hnutí. Podle našeho názoru někdo přece musel pykat za nepochopitelné německé zločiny. Je to tak v pořádku. Sami jsme tak bezděčně následovali tezi kolektivní viny, která je jak nesmyslná, tak z hlediska právního státu neudržitelná.

Je také pochopitelné, že tato naše neschopnost vyslechnout vyhnane, projevit jim soucit a spolu s nimi truchlit stmelila jejich skupinu víc, než bylo zapotřebí.

To byl také pravý důvod, proč bych byla ráda promluvila na setkání sudetských Němců v roce 1995. Chtěla jsem tam veřejně prohlásit, proč i z pohledu poválečné generace pokládám za nutné vzdát se nevyřčené teze kolektivní viny. Snad trochu pošetile jsem přitom doufala, že by otevřená slova i vyhnaným usnadnila vzdát se své objektivně existující vnitropolitické funkce blokování německé politiky. Žijeme totiž v době, kdy je třeba odvážně vykročit vpřed. Odvážné kroky musejí učinit i Sudetoněmecké krajanské spolky, od nichž už nikdo takovou odvahu nečeká.

V tomto okamžiku, kdy jde o vztah k našim východním a středoevropským sousedům, mají vyhnání příležitost podílet se na formování velké evropské politiky. Chceme-li pro to připravit cestu, je třeba, abychom se Sudetoněmeckými krajanskými spolky jednali čestně a poctivě. Mnozí – ale i mnozí politici – jim často přikyvovali a měli přitom na zřeteli jen politické cíle své strany. Teď jde však o zahraniční politiku a o jasné stanovisko.

Čas plyne. My, poválečná generace, musíme nyní vyjasnit, co válečná generace zřejmě vyjasnit nemohla a příští generace už nebude chtít vyjasnit. Už nemůžeme připustit dvojznačnosti. Starou vlast už sudetští Němci nenajdou, stejně jako se už nikdo nemůže vrátit do země svého dětství. Kdyby však dokázali připustit, že i přes potíže spojené s hledáním nové vlasti byl jejich osud – celkem vzato – přece jen lehčí než život Čechů v době druhé diktatury, pak by mohli být důležitým mostem pro mír mezi oběma národy.

Mohli by uvolnit budoucnost a díky svým historickým kořenům v Čechách a na Moravě by se mohli stát důležitým prostředníkem při novém formování středoevropského prostoru. Toto stanovisko je třeba vyjasnit i uvnitř Sudetoněmeckých krajanských spolků, protože je to situace vyžadující rozhodnutí – návrat do země, který není možný, a k požadavkům, které nikdo nesplní, anebo vpřed do nově se vytvářející střední Evropy. Sudetští Němci sotva najdou větší úkol. Je však k dispozici jen v současné době, kdy se všude odehrává převrat. Tuto příležitost lze také prohrát a přitom nic nezískat.

Češi a Němci na konci studené války

Už v roce 1985 učinili členové Charty 77 neobyčejné a prozíravé prohlášení, že znovunastolení německé jednoty považují za historickou evropskou nutnost a budou je podporovat bez jakýchkoli výhrad. U tohoto morálně politického hodnocení bývalí disidenti zůstali i tehdy, když se dostali do mocenskopolitických pozic nového československého státu. Dokonce ani při příležitosti jednání 2 plus 4 se nepřihlásili s pochybnostmi či s pod-

mínkami, nevystoupili – stejně jako ostatní dřívější váleční protivníci Německa – s požadavky reparací, nepožadovali garance vlastnictví jako předběžnou službu za německou jednotu. V tomto gestu byla velikost a velkomyslnost. Byl v něm však i strategický rozdíl ve srovnání s Poláky, kteří fakticky seděli u stolu se svou podmínkou uznání hranic na Odře a Nise, když se jednalo o německé jednotě.

Podobně jako Poláci může však i Česká republika očekávat, že vzhledem k nerevidovatelnosti poválečného uspořádání od Německa obdrží v základních otázkách týkajících se její existence právní jistotu a záruky daného stavu. Přesto nebylo v německo-českém vztahu dosaženo pokroku. Dokonce i Smlouva o přátelství a dobrém sousedství z roku 1992 obsahovala více otevřených než vyřešených otázek. Ba ani záměry v ní zakotvené se v praxi nerealizují. Dodnes neexistuje německo-česká smlouva o spolupráci mládeže, nerozvíjí se kulturní výměna, není vytvořen fond pro oběti nacistického režimu. Dodnes není především vyjasněna otázka vlastnických nároků.

Tento stav považuji za neudržitelný. Proto bych chtěla uvést několik poznámek k právní situaci.

Stále znovu a znovu se hovoří o tom, že uznáním vlastnických poměrů v Československé republice porušila Spolková republika Německo povinnost zakotvenou v článku 14 Základního zákona (záruka vlastnictví), která jí ukládá hájit zájmy svých občanů vůči cizím státům. Toto stanovisko dnes už nepokládám za aktuální. Nesmí už dál stát v cestě mírové a mír zabezpečující normalizaci vztahů mezi oběma zeměmi.

V rámci smluv uzavřených s východními státy byla už v roce 1973 zdůrazněna neporušitelnost společných hranic na základě německo-československé smlouvy. Bylo konstatováno, že je Mnichovská dohoda považována za neplatnou, protože s ní československý stát nezanikl. Podle názoru našeho Spolkového ústavního soudu z roku 1974 suverénní československý stát neprestal existovat, a to bez nového založení, a ve vztahu k Německu to byla – například na rozdíl od NDR – cizina.

Sudetští Němci však byli občany Československé republiky, „německými“ občany se stali jen na základě Mnichovské dohody a německé okupace, tzn. na základě naprosto pochybného „právního“ aktu.

V mezinárodněprávních smlouvách však spolková vláda nemá naprosto žádný vliv na zákonodárství nebo opatření jiných států. Může s nimi nesouhlasit, ale nemůže je anulovat. V jednom z dalších rozsudků Spolkového ústavního soudu, který se týká německo-polské smlouvy o průběhu hranic z roku 1992, je uvedeno, že ani vyvlastnění bez náhrady, ani jiná újma v souladu s našimi představami o spravedlnosti nestačí k tomu, aby jim byla uprávána účinnost na území vyvlastňujícího státu. Sice bychom si přáli a myslím, že by to i prospělo mírové normalizaci vztahů, kdyby tento stát sám zajistil, aby se jeho dřívějším občanům dostalo spravedlnosti, například na základě práva na usídlení. To však v rámci mezinárodního práva nemůžeme vynutit.

To, že Spolková republika Německo do nastolení německé jednoty a za vlády komunistů nechtěla v tomto smyslu jednoznačně formulovat svůj postoj v mezinárodněprávních smlouvách, bylo jak z hlediska vnitřní, tak i zahraniční politiky správné. Ponechávala tak v platnosti požadavek evropského mírového uspořádání, jehož součástí byla také německá jednota.

Po znovusjednocení Německa však situace vypadá jinak. Ve Smlouvě o sjednocení Německa z 15. června 1990 spolková vláda prohlásila: „*Vyvlastnění, k němuž došlo na základě práva, respektive svrchovanosti okupační moci (v letech 1945–1949), už nelze zvrátit... Vláda Spolkové republiky to bere vzhledem k historickému vývoji na vědomí.*“ Toto se týkalo vyvlastnění východoněmeckých velkostatků sovětskou okupační mocí, které podle dnešního chápání rovněž odporuje článku 14 Základního zákona. Jestliže to platí, jak potvrdil Spolkový ústavní soud v roce 1991, o vyvlastnění německých občanů na stále ještě německém území, jak to může neplatit v souvislosti s vyvlastněním na cizím státním území?

Záleží tedy na politické vůli k jednoznačnému postoji. A tu bych si přála od obou vlád.

O píd' zášti méně

Váš prezident Václav Havel ve svém významném projevu dne 17. února 1995 charakterizoval vztah k Německu skvělými a obdivuhodnými slovy: „*Vztah k Německu a Němcům je pro nás čímsi víc než jen jedním z mnoha témat naší diplomacie. Je to součást našeho osudu, ba přímo naší identity. Německo je naše inspirace i naše bolest.*“ A k tomu dodal: „*Pro Němce zajisté vztah k Čechům nemá tento základní význam, nicméně má pro ně přesto větší význam, než si někteří z nich asi přiznávají; je tradičně jedním z testů, který odkrývá jejich sebestopnutí. Vždyť vztah Německa k nám byl mnohdy přímo zrcadlem jeho vztahu k Evropě jako takové!*“

Tato věta přesně vystihuje jádro věci. A níže bychom měřítko klást neměli a nesmíme. Dokud ještě Češi nevstoupili do Evropy, dokud německá politika nedělá vše pro to, aby tuto cestu otevřela, nevstoupila sama ještě do nové Evropy, která je šancí naší současné historické situace. Dokud Češi nejsou vedle nás, nejsme ani my tam, kde chceme být.

Máme zase tonout v pochybnostech, připravovat preventivní opatření, křísit staré démony?

Ne, není čas na úzkostné kroky. Ani na německé straně už není čas na národní sebelítost a kramářského ducha. Právě na pražské půdě, tedy na půdě země, pro niž Německo v žádném případě nepředstavovalo jen inspiraci, ale po dlouhou dobu především bolest, bych vám chtěla odpovědět: Myslím, že máte přece pravdu. Za posledních padesát let v Německu skutečně vznikla občanská společnost, která má dostatek síly a zkušeností, aby se natrvalo stala spolehlivým partnerem evropských demokracií. Vyskytují se pochybnosti, dochází k recidivě nedemokratického chování, ale základní orientace tohoto dnešního Německa se už nikdo nemusí obávat, ani sousedé, kteří by z historického pohledu mohli mít všechny důvody k soustavné opatrnosti.

Doufám, věřím a sázím na to, že z Německa, které vyrostlo za posledních padesát let, už nikdo nemusí mít strach.

To však platí s daleko větší emfází i naopak. Obdivuji velkou vůli českého národa ke svobodě, s níž se zbavil tyranie. Obdivuji kreativitu opětné výstavby hospodářství a hluboce respektuji novou morální základnu demokratické politiky ve vaší zemi, jejímž výrazem je také připravenost ke smíření s bývalým nepřítelem. Pevně věřím, že v tomto díle usmíření můžete a budete pokračovat a učiníte v této souvislosti i poslední kroky.

To je v podstatě úkol naší generace. Tak, jako v minulosti rolnické společnosti považovaly za věc cti odkázat příští generaci jako výsledek vlastní práce půdu, obohacenou o píď ornice, je tomu u evropských občanských společností po roce 1989 právě naopak. Náš životní výkon se bude měřit podle toho, zda příští generaci odkážeme o píď méně zkušeností s bezprávím, myšlenek na pomstu, chorobných nacionalistických idejí, kopců mrtvol a spisů. Každá trocha míň této olověné zátěže znamená trochu víc naděje do budoucnosti pro duše našich dětí.

Není nám dovoleno dělat politiku, která plně neuplatňuje možnosti našeho rozumu a historické nutnosti.

Poznámka: Stat' z cyklu přednášek Rozhovory o susedství byla přednesena v pražském Karolinu, 5. 10. 1995.